

РОЛЯТА НА ВЪНШНИТЕ ОДИТОРИ В СМЕТНАТА ПАЛАТА ПРИ ИДЕНТИФИЦИРАНЕ И ОЦЕНКА НА РИСКА ОТ ИЗМАМИ

Пресиян И. Василев

Стопанска академия „Д. А. Ценов“,
Свищов, България

p.i.vasilev@abv.bg

РЕЗЮМЕ — Настоящата разработка акцентира върху ролята на външните одитори при идентифицирането на рисковете от измами. Данните са получени от изследване, проведено сред одиторите от Сметната палата, в периода май-юни 2020 г. Представени са рисковите фактори, одиторските процедури, влиянието на нивото на същественост върху идентифицирането и оценката на риска от измами. Основната цел на статията е да се изследват ролята и мястото на външните одиторите при идентифициране и оценка на риска от измами.

Ключови думи: идентифициране, измами, одит, оценка, риск, публичен сектор

THE ROLE OF THE EXTERNAL AUDITORS OF THE BULGARIAN NATIONAL AUDIT OFFICE FOR IDENTIFY AND ASSESSMENT OF RISK OF FRAUD

Presiyan I. Vasilev

Dimitar A. Tsenov Academy of Economics
Svishtov, Bulgaria

p.i.vasilev@abv.bg

ABSTRACT— This paper focuses on the role of the external auditors for identify and assessment of the risk of fraud. The data obtained from a survey conducted among the auditors of the Bulgarian National Audit Office in the period May-June 2020. Risk factors, an audit procedure, the impact of the level of materiality on the identification and assessment of the risk of fraud presented. The main purpose of the article is to explore the role and place of external auditors in identifying and assessing the risk of fraud.

Keywords: assessment, audit, frauds, identify, public sector, risk

1. ВЪВЕДЕНИЕ

В настоящата разработка се представят данни от емпирично изследване за външните одитори в Сметната палата, проведено в периода май-юни 2020 г. Основната цел на статията е да се изследват ролята и мястото на външните одиторите при идентифициране и оценка на риска от измами. Идентифицирането и оценката на рисковете са взаимосвързани процеси, които подпомагат одиторите при установяване на отклонения, несъответствия и неточности във финансовите отчети. Посредством тези процеси, и използването на подходящи по обем и обхват одитни процедури, се съдейства за намаляването на рисковете до приемливо ниско ниво. Използвани са различни методи, чрез които се достига до резултатите: индуктивен и дедуктивен метод; сравнителен метод; анкетно проучване.

2. РОЛЯТА НА ВЪНШНИТЕ ОДИТОРИ ПРИ ИДЕНТИФИЦИРАНЕТО И ОЦЕНКАТА НА РИСКА ОТ ИЗМАМИ

Основната роля за предотвратяване и разкриване на измами е на ръководството на предприятието. Целта на външните одитори, независимо от одита, който осъществяват (финансов одит, одит на изпълнението, одит за съответствие), е да поддържат професионален скептицизъм спрямо получената информация и данните от одитирания обект, и да проявяват професионален скептицизъм за наличието на необичайни или неочаквани взаимоотношения, явяващи се като индикация за риск от съществени отклонения, дължащ се на измама. В съответствие с целите на одита, одиторите „трябва да (Наръчник за методиката за осъществяване на одитна дейност от Сметната палата по всички видове одити (Обща част), 2019, стр. 10-11):

- идентифицират и оценят рисковете от съществени отклонения, дължащи се на измама;
- получат чрез планиране и изпълнение на подходящи процедури достатъчно уместни одитни доказателства за оценените рискове, дължащи се на измама;
- реагират по подходящ начин на идентифицираната по време на одита измама или съмнение за измама“.

Одитният процес преминава през следните етапи:

- **планиране на одита** – при него се установяват и оценяват съществените рискове, посредством запознаване с одитната среда, както и извършване на различни одитни процедури;
- **изпълнение** – изпълняват се предварително планирани процедури, същевременно се оценява резултата от тяхното прилагане и се проследява ефекта от некоригираните отклонения за одитирания финансов отчет (при финансовия одит);
- **докладване** – изготвя се одитен доклад със становище за заверка или отказ от заверка (при финансовия одит). При одита на изпълнението се изготвя проект на одитен доклад и окончателния одитен доклад, а при одит за съответствие съществуват две форми на докладване - одитен доклад, в т.ч. проект на доклад и окончателен одитен доклад и доклад за изпълнение на препоръките;
- **контрол на качеството** – извършва се от оправомощени лица на всеки етап от одита;
- **създаване, поддържане и архивиране на одитните досиета.**

При планирането на одитния процес е необходимо одиторът да се запознае с предмета

на дейност, нормативните актове, които го регламентират, създадената организационна структура, събиране на достатъчна и уместна информация, която да бъде в тяхна помощ при идентифициране и оценка на риска от съществени отклонения, независимо дали е следствие от грешка или измама, като цяло запознаване с обекта на одит. Във връзка с това са изведени „топ пет“ на факторите, които се вземат под внимание от външните одитори при получаване на разбиране за одитираната организация (виж табл. 1).

Въпрос: Кои фактори вземате под внимание при получаване на разбиране за одитираната от Вас организация?	Отговори				
	Разбирането на ръководството за същността и значението на вътрешния контрол в организацията	Прилаганият подход за управление на риска	Политиката на ръководството по отношение на контрола, неговото изпълнение, интегриране във всички дейности и актуализиране при установена необходимост	Създадените подходящи линии на докладване	Оторизация, разделението на права и отговорности във връзка с извършването на финансови трансакции
брой одитори	70	60	40	40	30
отн. дял (%):	38.89	33.33	23.53	22.22	17.65

Таблица 1. Топ пет фактора, които външните одитори вземат под внимание при получаване на разбиране за одитираната организация

Важно е да се уточни, че респондентите имат възможността да ранжират отговорите по степен на важност (от 1 „най-важно“ до 15 „най-маловажно“), на базата на което тук са посочени основните пет фактора. Също така броят одитори, респ. относителният дял отразяват съотношението на индивидуалните ранжирания, а не общите, т.е. от 180 бр. респонденти, 70 бр. (38,89%), че разбирането на ръководството за същността и значението на вътрешния контрол в организацията е „най-важно“ (1 „най-важно“). Данните потвърждават, в значителна степен, изискванията посочени в Наръчниците за осъществяване на одити. В тях е посочено, че „одиторът трябва да добие ясна представа за (Наръчник за прилагане на международно признатите одитни стандарти и одитната дейност в Сметната палата (част "Финансов одит"), 2018, стр. 37):

- оторизацията, разпределението на права и отговорности във връзка с извършването на финансови трансакции;
- политиката на ръководството по отношение на контрола, неговото изпълнение, интегриране във всички дейности и актуализиране при установена необходимост;
- отговорностите и връзките между отделните счетоводители и др.“

Това е показателно за следването на препоръките и разписанията, от страна на одиторите, посочени в Наръчника. Един от основните моменти при получаване на разбиране за средата, в която функционира обекта на одит е прилаганият подход за управление на риска. Не се подценява и оценката на прилагания подход за оценка на риска (33,33% от одиторите винаги изпълняват тази процедура).

От ранжираните фактори с *най-малко значение* за получаване на разбиране за одитираната организация, са следните:

- прилаганата счетоводна програма (софтуер), относителен дял – 38,89%;
- процесът на докладване на финансовата информация от възникване на стопанската операция до отразяването ѝ във финансовия отчет, относителен дял – 23,53%;

- определените срокове за изпълнение на определена функция, относителен дял – 17,65%.

Това дава основание да се направи изводът, че се подценява оценката на надеждността на системите за счетоводно отчитане и ролята на докладването за минимизиране на риска от съществени отклонения. След установяване на тези фактори, одиторите трябва да проучат системите на организацията, използвайки различни процедури. Целта е да се установи има ли отклонения от установените норми.

Въпрос: Какви процедури за оценка на одиторския риск прилагате?	Отговори			
	Проучване на системите за финансово управление и контрол	Запитване до подходящи лица от бюджетната организация	Наблюдение на процесите и действията в бюджетната организация	Използване опита, натрупан от предходни одити в бюджетната организация
брой одитори	80	80	50	40
отн. дял (%):	44.44	44.44	27.78	22.22

Таблица 2. Процедури за оценка на одиторския риск

При изследването се установи, че се прилагат процедурите, свързани с проучването на системите за финансово управление и контрол (44,44%) и запитванията до подходящите лица от бюджетната организация (44,44%). Този въпрос изиска от респондентите да ранжират прилаганите процедури от 1 „най-важно“ до 7 „най-маловажно“. Данните отразяват процедурите, които се прилагат, ранжирани от 1 до 4, включително. Целта на първите е да установи дали „бюджетната организация има утвърдена система от вътрешни актове, които одиторите трябва да проучат и обсъдят, за да са сигурни, че е правилно разбрана и прилагана“ (Наръчник за прилагане на международно признатите одитни стандарти и одитната дейност в Сметната палата (част "Финансов одит"), 2018, стр. 42). Запитванията до подходящи лица от бюджетната организация или интервюиране може да се извърши като част от получаване на разбирането за вътрешно-контролната структура. Проучващите запитвания се получават предимно „от ръководството и лицата, отговорни за финансовото отчитане. Може да се получи информация и от лицата, изпълняващи функцията „вътрешен одит“, ако предприятието разполага с такава функция, както и към други лица“ (Международен стандарт на върховните одитни институции 1315, 2009, стр. 23).

От една страна, високият относителен дял и на двете процедури показва, че основно одиторите насочват вниманието си към отговорните лица в организациите – ръководството и изготвящите финансовата информация. От друга страна, „най-маловажните“ процедури, отбелязани съответно на 7 място, като „най-маловажно“, според одиторите е повторното изпълнение (отн. дял 27,78%) и на 6 място, повторно изчисление (отн. дял. 44,44%). Тези две процедури имат отношение към одитираната организация, тъй като помагат на одитора да потвърди, че счетоводната система действа по начина, описан от отговорните лица. Установява се и доколко контролите са адекватни.

След запознаване с дейността на организацията и извършване на одитните процедури, които се изискват, одиторът трябва да определи нивото на същественост. Прилагането на концепцията за същественост се отразява на всеки етап от одитния процес. При финансовия одит, съществеността е „онази определена стойност или границата на установени отклонения, под която те не се използват като основание за изразяване на модифицирано мнение по годишния финансов отчет на бюджетната организация“ (Наръчник за прилагане на международно признатите одитни стандарти и одитната

дейност в Сметната палата (част "Финансов одит"), 2018, стр. 44). От гледна точка на одита на изпълнението, при определянето на съществеността се „отчита важността както на количествените, така и на качествените аспекти на разглежданите въпроси, процеси, дейности или области“ (Наръчник за прилагане на международно признатите одитни стандарти и одитната дейност в Сметната палата (част "Одит на изпълнението"), 2014, стр. 40). Посредством съществеността, при одита за съответствие, одиторът „определя/откроява значимите дейности/видове приходи/видове разходи/сделки/транзакции и др. елементи от дейността на одитираната организация, за да постигне целите на одита по ефективен, ефикасен и икономичен начин“ (Наръчник за прилагане на международно признатите одитни стандарти и одитната дейност в Сметната палата (част "Одит за съответствие"), 2018, стр. 76).

Съществуват различни видове същественост, които се различават, в зависимост от одита, който се осъществява. Съществеността може да се разглежда в „три аспекта (Костова, 2018, стр. 58):

- същественост по стойност - определя се в абсолютен или относителен размер спрямо активи, пасиви, приходи или разходи;
- същественост по естество (характер) - определя се в зависимост от значимостта на дейността, която се одитира, и при която има установени грешки и недостатъци и те представляват интерес за обекта и външните потребители на информация, която се съдържа в доклада на одитора;
- същественост по контекст (смисъл) - не зависи от стойността, а от обстоятелствата, при които се проявява“.

В одита на изпълнението се прилага същественост по естество (характер) и по смисъл. Първата е свързана с оценка на дадена информация и преценка за това, дали „тя (Наръчник за прилагане на международно признатите одитни стандарти и одитната дейност в Сметната палата (част "Одит на изпълнението"), 2014, стр. 40-41):

- е особено важна за потребителите на одитния доклад;
- към нея има засилен интерес;
- подлежи по силата на нормативен или друг акт на отделно отчитане или докладване“.

Втората е свързана с оценка на дадена информация от гледна точка „на (Наръчник за прилагане на международно признатите одитни стандарти и одитната дейност в Сметната палата (част "Одит на изпълнението"), 2014, стр. 41):

- обстоятелствата, при които тя се проявява;
- влиянието/ефекта върху цялата област;
- връзката ѝ с друга значима и важна за потребителите информация“.

При одита за съответствие се прилагат и трите вида същественост – по стойност, естество и контекст, същото важи и за финансовия одит, при който даден елемент/ти, могат да бъдат съществени поради размера си, естеството си или контекста, в който възниква отклонението. Във връзка с определеното ниво на същественост е важно да се уточни, че то намира приложение при всеки етап от одитната задача. Поради тази причина в следващите таблици ще бъде представено мнението на одиторите, относно влиянието на съществеността върху етапа на планиране, при отделните видове одит.

Въпрос: Какво влияние оказва определянето на нивото на същественост на етап „планиране“ върху:		Отговори			
		Силно	Слабо	Не влияе	Не мога да преценя
Оценката на съществените отклонения;	брой одитори	60	10	20	-
	отн. дял (%)	22,22	3,70	7,41	-
Определяне на характера, времето на изпълнение и обхвата на одитните процедури;	брой одитори	80	10	-	-
	отн. дял (%)	29,63	3,70	-	-
Определяне обема на извадките.	брой одитори	80	10	-	-
	отн. дял (%)	29,63	3,70	-	-

Таблица 3. Влияние на нивото на същественост на етап „планиране“ (при финансов одит)

Уточнението, което трябва да се направи тук е, че данните са за одиторите, които са част от одитна дирекция „Финансови одити“, т.е. тук са посочени единствено респондентите, осъществяващи финансов одит, разделени от общия брой анкетираните лица. Това важи и за останалите данни, които ще бъдат представени. От емпиричното изследване се установи, че одиторите определят като „силно“, влиянието на нивото на същественост, на етап „планиране“ върху определяне характера, времето на изпълнение и обхвата на одитните процедури (29,63%), както и върху определянето обема на извадките (29,63%). Относителният дял е показателен, че одиторите изпълняват дейностите в Наръчника, свързани с правилното определяне на нивото на същественост, което предоставя възможност за изпълнение на определен обем от процедури, с които да определи нивото на стойността на неверните твърдения и данни. Съгласно Наръчника, „нивото на същественост се влияе от (Наръчник за прилагане на международно признатите одитни стандарти и одитната дейност в Сметната палата (част "Финансов одит"), 2018, стр. 48):

- обхвата на одита;
- вида и обема на одитните процедури;
- размера на одитните извадки;
- оценката на отклоненията;
- констатациите, които трябва да бъдат включени в одитния доклад;
- съдържанието и вида на одитното мнение за одитирания финансов отчет“.

Определянето на съществеността при одита за съответствие е свързано с прилагането на трите аспекта на същественост – по стойност, естество и по контекст. Във връзка с това при този вид одит, съществеността се използва за определяне на областите за изследване, значими за одитираната организация и/или за потребителите на информация. На база определените значими области/процеси на изследване, „се определят съществени под-процеси/операции/сделки/транзакции и други (Наръчник за прилагане на международно признатите одитни стандарти и одитната дейност в Сметната палата (част "Одит за съответствие"), 2018, стр. 76).

Въпрос: Какво влияние оказва определянето на нивото на същественост на етап „планиране“ върху:		Отговори			
		Силно	Слабо	Не влияе	Не мога да преценя
Оценката на съществените отклонения;	брой одитори	50	-	-	-
	отн. дял (%)	26.32	-	-	-
Определяне на характера, времето на изпълнение и обхвата на одитните процедури;	брой одитори	60	10	-	-
	отн. дял (%)	31.58	5.26	-	-
Определяне обема на извадките.	брой одитори	60	10	-	-
	отн. дял (%)	31.58	5.26	-	-

Таблица 4. Влияние на нивото на същественост на етап „планиране“ (при одит за съответствие)

Относителният дял на респондентите, определили като „силно“ влиянието на съществеността на етап „планиране“ е подобен на одиторите, извършващи финансов одит. Нивото на същественост влияе върху определяне характера, времето на изпълнение и обхвата на одитните процедури (31,58%), както и върху определянето обема на извадките (31,58%). Данните показват, че контролните органи избират значими и съществени области на изследване, които им помагат при конкретизиране на подходите, процедурите и тестовите, които ще използват за оценка на отклоненията, ако има установени такива.

Прилагането на концепцията за същественост, при одита на изпълнението, се отразява върху обема работа на всички етапи от одитния процес. На етап „планиране“, съществеността се свързва с „определяне обхвата на одита и вида и обема на одитните процедури, които ще се изпълняват (Наръчник за прилагане на международно признатите одитни стандарти и одитната дейност в Сметната палата (част "Одит на изпълнението"), 2014, стр. 40).

Въпрос: Какво влияние оказва определянето на нивото на същественост на етап „планиране“ върху:		Отговори			
		Силно	Слабо	Не влияе	Не мога да преценя
Оценката на съществените отклонения;	брой одитори	20	-	-	-
	отн. дял (%)	33,33	-	-	-
Определяне на характера, времето на изпълнение и обхвата на одитните процедури;	брой одитори	10	-	-	10
	отн. дял (%)	16,67	-	-	16,67
Определяне обема на извадките.	брой одитори	20	-	-	-
	отн. дял (%)	33,33	-	-	-

Таблица 5. Влияние на нивото на същественост на етап „планиране“ (при одит на изпълнението)

Интерес представлява, установеното от проведеното изследване мнение на одиторите, че

„силно“ влияние на нивото на същественост на етап „планиране“, оказва върху оценката на съществените отклонения (33,33%) и определянето обема на извадките (33,33%). Данните показват частично разминаване с останалите одити и получената информация от анкетираните лица. За разлика от тях, в този случай, основно внимание одиторите отделят на оценката на съществените отклонения и определяне обема на извадките. Дефинирането на съществеността, от страна на субекта на контрол, зависи от конкретния въпрос, процес, дейност или област, респ. и от потребностите на потребителите на одитния доклад. При извършване на одита на изпълнението одиторът определя „същественост само по характер (естество) и по смисъл (контекст), но когато е подходящо може да определи и същественост по стойност. Праг на същественост по стойност не се определя“ (Наръчник за прилагане на международно признатите одитни стандарти и одитната дейност в Сметната палата (част "Одит на изпълнението"), 2014, стр. 41).

Между нивото на същественост и риска съществува обратна връзка. При ниска степен на същественост е налице висок одиторски риск, и обратното. Одиторите от публичния сектор извършват оценка на одиторския риск, един от най-важните елементи от етапа „планиране“. Това е свързващата част между разбирането за одитираната организация, определянето обхвата на одита и планирането на одитните процедури. Оценката на одитния риск включва „оценките на трите му елемента – присъщ риск (ПР), контролен риск (КР) и риск на разкриване (РР)“ (Наръчник за методиката за осъществяване на одитна дейност от Сметната палата по всички видове одити (Обща част), 2019, стр. 29).

Необходимо е да бъде представена, накратко, същностната характеристика на отделните видове риск, с което ще се постигне по-добро разбиране за влиянието, което те оказват върху одиторската работа. Одитен риск (ОР) е „рискът, одиторът да изрази неподходящо одитно мнение, когато в одитирания обект (дейност, функция, програма) има съществени отклонения/несъответствия от правната рамка (Международен стандарт на върховните одитни институции 1003, стр. 21). Одиторският риск е функция от риска съществени отклонения и риска на разкриване. Първият представлява рискът, че финансовият отчет може да съдържа съществено отклонение преди одита. Той е произведение от присъщия и контролния риск. Присъщият рискът е този, при който „някои дейности, включително програми, стратегии за изпълнението на програми и цели, да не бъдат изпълнени или постигнати (Международен стандарт на върховните одитни институции 1003, стр. 8). Г. Иванов допълва, че този вид риск „в организациите от публичния сектор се обуславя от поставените пред тях стратегически и оперативни цели; характера на създадената организационна и функционална среда (Иванов, 2013, стр. 64). Контролните рискове се идентифицират и оценяват като се „търси отговор на въпроса какви действия са предприети за минимизиране или контролиране на присъщите рискове. Установените контролни дейности се оценяват за тяхната адекватност и съществуване“ (Наръчник за прилагане на международно признатите одитни стандарти и одитната дейност в Сметната палата (част "Одит на изпълнението"), 2014, стр. 37).

От своя страна риска на разкриване представлява „рискът, че процедурите изпълнени от одитора за намаляване на одитния риск до приемливо ниско ниво, няма да разкрият отклонение, което съществува и което би могло да бъде съществено, или индивидуално или в съвкупност с други отклонения“ (Наръчник за прилагане на международно признатите одитни стандарти и одитната дейност в Сметната палата (част "Финансов одит"), 2018, стр. 57). Въз основа на това, одиторите трябва да преценят какъв подход да приложат за извършване на оценка на риска. Подходите са два – стандартна оценка на риска (СОР) и базисна оценка на риска (БОР). Стандартната оценка на риска протича през „следните етапи (Наръчник за прилагане на международно признатите одитни стандарти и одитната дейност в Сметната палата (част "Одит за съответствие"), 2018, стр. 101):

- първи етап - оценка на присъщия риск;
- втори етап - оценка на контролния риск;
- трети етап - оценка на риска на разкриване;
- четвърти етап - оценка на ОР и определяне на обема и съотношението между тестове на контрола (ТК) и тестове по същество (ТС) и количеството на одитните доказателства“.

При БОР се използват данни от предходни одити, но в случай че са извършени до три години преди началото на одитирания период за текущия одит. Прилагането на този подход е удачно, когато от „периода на изготвянето ѝ до края на одитирания период не са настъпили съществени промени в правната рамка, дейността и структурата на одитираната организация (Наръчник за прилагане на международно признатите одитни стандарти и одитната дейност в Сметната палата (част "Одит за съответствие"), 2018, стр. 102). В следващата таблица, на база проведеното проучване, са представени данни за прилаганият подход от страна на одиторите (виж табл. 6).

Въпрос: Колко често, за оценка на одиторския риск, прилагате подходите:		Отговори				
		Винаги	Понякога	Никога	Не мога да преценя	Няма отговор
Стандартна оценка на риска;	брой одитори	120	40	-	20	-
	отн. дял (%)	35.29	11.76	-	5.88	-
Базисна оценка на риска.	брой одитори	20	110	10	20	20
	отн. дял (%)	5.88	32.35	2.94	5.88	5.88

Таблица 6. Най-често прилаган подход за оценка на одитния риск

Одиторите от публичния сектор на икономиката прилагат стандартната оценка на одитния риск, което показва че разчитат на подхода, при който се извършват дейности и одитни процедури текущо, т.е. по време на самия одит (35,29%). Респондентите прилагат и базисната оценка на риска, като относителният дял също е висок (32,35%). Въпреки че относителният дял на отговорилите понякога е почти равен на отговорилите винаги, това не може да се възприема еднозначно като „размиване“ на мнението на анкетирания лица. Независимо от прилагания подход, целта е „да се намали одиторският риск до 5%, съгласно решение на Сметната палата, като одиторът се стреми да постигне 95% ниво на увереност, че няма съществени отклонения (Наръчник за прилагане на международно признатите одитни стандарти и одитната дейност в Сметната палата (част "Финансов одит"), 2018, стр. 59).

На етап „планиране“ се извършва оценка на всеки елемент на одитния риск, като е възможно да се прилага както количествен, така и качествен подход, т.е. комбиниран. Качественият подход се обвързва с категориите „висок“, „среден“ и „нисък“, а при количествения – с проценти или точки. Наложително е изясняването на факторите, които определят риска като съществен. Преди да пристъпи към изясняване на тези фактори, одиторът трябва да наблюдава петте основни области (фиг. 1).

Фигура 1. Основни области на риска от съществени отклонения,

Източник: (Наръчник за прилагане на международно признатите одитни стандарти и одитната дейност в Сметната палата (част "Финансов одит"), 2018, стр. 61)

След запознаване с тези основни области, одиторът трябва да прецени и установи дали и кои от тях са налице. На тази база са изведени топ три на факторите, водещи до определяне на риска като съществен (виж табл. 7).

Въпрос: Посочете кои твърдения водят до определяне на риска като съществен:		Отговори				
		Категорично „Да”	По-скоро „Да”	По-скоро „Не”	Категорично „Не”	Не мога да преценя
Рискът застрашава или възпрепятства постигането на целите на обекта;	брой одитори	110	60	-	10	-
	отн. дял (%)	12.22	6.67	-	1.11	-
Рискът може да доведе до неикономично разходване на ресурсите (финансови, материални, човешки, времеви) в проучваната област;	брой одитори	60	110	-	-	10
	отн. дял (%)	6.67	12.22	-	-	1.11
Рискът предизвиква нарушаване на закони и други нормативни актове	брой одитори	110	40	30	-	-
	отн. дял (%)	12.22	4.4	3.33	-	-

Таблица 7. Топ три на факторите, които водят до определяне на риска като съществен

След конкретизирането на основните области, свързани с риска от съществени отклонения, одиторът трябва да определи налице ли са някои от следните рискови фактори:

- външен натиск – в случай, че на организацията се оказва натиск за осъществяване на цели, които не могат да бъдат постигнати;
- опит и компетентност на персонала – когато има квалифицирани и добре обучени служители, рисковете са по-ниски;
- предишни одитни констатации – извършени предходни одити от Сметната палата, които могат да бъдат надежден източник на информация на състоянието на организацията към одитирания период и др.

Одиторите са категорични („категорично „да“ и „по-скоро „да““, че твърденията, които водят до определяне на риска като съществен са:

- рискът застрашава или възпрепятства постигането на целите на обекта, с относителен дял – 12,22%;
- рискът предизвиква нарушаване на закони и други нормативни актове, с относителен дял – 12,22%;
- рискът може да доведе до неикономично разходване на ресурсите (финансови, материални, човешки, времеви) в проучваната област, с относителен дял – 12,22 % („по-скоро „да““).

Относителният дял показва, че одиторите оценяват твърдения, които са от вътрешен характер, т.е. те са резултат от „обективни обстоятелства за организацията или от действия/бездействия на ръководството и персонала (Наръчник за прилагане на международно признатите одитни стандарти и одитната дейност в Сметната палата (част "Финансов одит"), 2018, стр. 62). Наред с това, тези твърдения (фактори) са от значение както за организацията, така и за самия одитор. Това се дължи на факта, че ръководството на организацията не може да си позволи разходване на средства, тъй като не е ефективно и ефикасно (или поне в повечето случаи е така) за самите тях, също така постигането на конкретни цели (стратегически или оперативни) е в основата на развитието на всяка организация. Одиторът, от своя страна, оценява тези рискове и преценява доколко те могат да окажат съществено влияние върху одитирания обект.

3. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Въз основа на проведеното емпирично изследване, могат да се формулират следните изводи:

Първо. Външните одитори получават разбиране за одитираната организация и дейността, която тя осъществява. На тази база одиторът се запознава по-детайлно с одитирания обект и може да събере достатъчни, надеждни и уместни доказателства, за да изрази мнение за цялостното състояние на организацията от публичния сектор. Най-често, контролните органи разчитат на прилагания подход за управление на риска, създадените подходящи линии на докладване, разбирането на ръководството за същността и значението на вътрешния контрол.

Второ. Определянето на съществеността, идентифицирането и оценката на риска са свързани с прилагането на определени одитни процедури и подходи. От проведеното анкетно проучване се установи, че респондентите разчитат на наблюдения, запитвания към подходящите лица от бюджетната организация, на осъществени предходни одити и

контролни дейности. Одиторите прилагат винаги стандартната оценка за риска, а нивото на същественост на етап „планиране“ оказва „силно“ влияние на определяне на обема на извадките и характера, времето на изпълнение и обхвата на одитните процедури.

Трето. Твърденията (факторите), свързани с определяне на риска като съществен, са относими към одитираната организация и помагат да се насочи вниманието на одитора към съществени въпроси, които да се изследват подробно впоследствие. Изследването показва, че тези фактори са вътрешни, част от средата, в която функционира организацията.

От направените изводи, може да се направи **заключението**, че основните дейности, които влияят на одитора за придобиване на разбиране за одитираната организация са: предварителното проучване, целящо получаване на разбиране за отчетността и вътрешния ѝ контрол; процедурите за оценка на риска, чрез които се проучват системите ѝ; определяне нивото на същественост, на база на което се гарантира разкриване на съществените отклонения; заедно с това се определя и кой аспект от съществеността може да се използва (по стойност, характер, контекст); оценка на риска (одитен и риск от съществени отклонения) и др. Посредством изпълнението на различни процедури и дейности, външният одитор може да изрази мнение и да даде разумна степен на сигурност, че в организацията от публичния сектор не са или са установени съществени отклонения и несъответствия.

4. ЛИТЕРАТУРА

1. Иванов, Г., 2013. *Управление на риска в организациите от публичния сектор на Република България*. Свищов: АИ "Ценов".
2. Костова, С., 2018. *Международни одиторски стандарти (Учебно пособие)*. Свищов: Академично издателство "Ценов".
3. *Международен стандарт на върховните одитни институции 1003* (н.д.).
4. *Международен стандарт на върховните одитни институции 1315* (2009).
5. *Наръчник за методиката за осъществяване на одитна дейност от Сметната палата по всички видове одити (Обща част)* (2019).
6. *Наръчник за прилагане на международно признатите одитни стандарти и одитната дейност в Сметната палата (част "Одит за съответствие")* (2018).
7. *Наръчник за прилагане на международно признатите одитни стандарти и одитната дейност в Сметната палата (част "Одит на изпълнението")* (2014).
8. *Наръчник за прилагане на международно признатите одитни стандарти и одитната дейност в Сметната палата (част "Одит на изпълнението")* (2014).
9. *Наръчник за прилагане на международно признатите одитни стандарти и одитната дейност в Сметната палата (част "Финансов одит")* (2018).

5. СЪКРАЩЕНИЯ

БОР	Базисна оценка на риска
КР	Контролен риск
ОР	Одиторски риск
ПР	Присъщ риск
РР	Риск на разкриване
СОР	Стандартна оценка на риска
ТК	Тестове на контрола
ТС	Тестове по същество